

Received: 15 February 2021

Revised: 14 June 2021

Accepted: 31 August 2022

การศึกษาหารูปแบบการจัดการโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
วัดพระเจดีย์ขาวหลัง จังหวัดลำปาง
A STUDY OF ARCHAEOLOGICAL OBJECTS MANAGEMENT AT
KELANG-NAKORN MUSEUM AT PRA-JEDI SAO-LANG TEMPLE
LAMPANG PROVINCE

โคมสี มีภักดี^{1*}Khomsri Meepukdee^{1*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระเจดีย์ขาวหลัง จังหวัดลำปาง และเสนอรูปแบบการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเพื่อการเรียนรู้ และการอนุรักษ์ ผลการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑสถานภายในวัดเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษ คือ มีโบราณวัตถุหลายสมัยและหลายประเภท ดังนั้น การจัดรูปแบบการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ในพิพิธภัณฑสถานใช้ความยืดหยุ่น ไม่สามารถนำเอาหลักการจัดแสดงมาเป็นมาตรฐานหรือหลักเกณฑ์ การจัดรูปแบบในการจัดแสดงต้องการเน้นให้พิพิธภัณฑสถานนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนหรือบุคคลทั่วไปที่สนใจ รวมถึงการให้ความรู้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม จึงเลือกนำเสนอในรูปแบบของแผ่นพับที่อธิบายถึงประวัติของ พิพิธภัณฑสถานและนิทรรศการถาวร ที่เลือกนำเสนอวัตถุชิ้นสำคัญ เพื่อให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมได้รับความรู้และเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม; การจัดการพิพิธภัณฑสถาน; พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

¹ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง

¹ College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Lampang Campus

* Corresponding author e-mail: khomsee@hotmail.com

Abstract

This research article aims to study antiques and artifacts exhibited in Kelang-Nakorn Museum at Phra Jedi Sow Lang Temple and to propose a model for the management of antiques and artifacts for learning and conservation. According to the results of study, the Kelang-Nakorn Museum is a local museum which is very unique and there are a huge variety of antiques and artifacts displayed in the museum. Therefore, the flexibility in the exhibition technique and pattern of how antiques and artifacts are displayed is recommended; the conventional exhibition and display technique cannot be applied with the museum. The exhibition and display technique should make the museum become a learning center for locals and other people who are interested in these antiques and artifacts. The useful information should be provided to visitors in the brochures explaining the history of the museum and exhibition. The important pieces of antiques and artifacts should be displayed to encourage the visitors to realize the importance of cultural resources leading to the sustainability in the future.

Keywords: Cultural resources management; Museum management; Local museum

1. บทนำ

ประวัติของวัดเจติยชาวล้างเริ่มจากพระอุษะยันตเถระผู้นำประวัติของวัดเจติยชาวล้างเมื่ออดีตมาเล่าให้ชาวพม่าที่ตั้งรกรากอยู่ในลำปางได้ฟัง จึงมีการออกตามหาโบราณสถานที่อยู่ในบริเวณนั้นจนพบว่าตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านวังหม้อ หมู่ที่ 2 ในปัจจุบัน ในขณะนั้นเป็นปี พ.ศ. 2456 วัดแห่งนี้เป็นเพียงซากปรักหักพังของหมู่เจติยก่อกาและเนินซากวิหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 พระอุษะยันตเถระขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าฝาง ซึ่งเป็นผู้คัดลอกประวัติวัดเจติยชาวล้างที่หายไป นำมาอ่านให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยและพม่าฟัง เรื่องจึงทราบไปถึงพ่อลัวหรือพระครูศีลคันธวงค์ (เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดเจติยชาวล้าง) จึงได้ทำการจัดพิมพ์เพื่อให้ความรู้แก่ลำปาง หลังจากนั้นจึงเกิดผู้มีจิตศรัทธาจำนวนมากได้รวมกันทำการบูรณะปฏิสังขรณ์เจติยที่ปรักหักพังขึ้นมาใหม่โดยสล่าหรือช่างชาวพม่า จนข่าวแพร่สะพัดออกไป คนเมืองที่รู้ต่างขอบูรณะ 1 องค์บ้าง 2 องค์บ้าง ส่วนองค์ที่ใหญ่ที่สุดนั้นมีเจ้าพ่อบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้ายร่วมบูรณะด้วย จนเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2464 (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2557)

โดยบริเวณอาคารด้านหน้าเจติย 20 องค์ ภายในวัดปรากฏป้ายที่จารึกข้อความว่า สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2467 สร้างโดยศรัทธา คือ อุโพนิน ต่อแย่งส่ง ผู้น้องอุปาดัน ลูกเอเหม ลูกหม่องเอไถ หม่อนสะโตร์ ลูกสาวมะเตตั้น มะเส่งยูน ร่วมกันสร้างถวายขอให้เทวดาและสาธุชนทั้งหลายอนุโมทนาสาธุด้วยเทอญ

สันนิษฐานว่า เนื่องด้วยเหตุการณ์ในภาคเหนือขณะนั้น ราวปี พ.ศ. 2427 มีการค้าไม้สัก โดยเฉพาะในจังหวัดลำปางมีเป็นจำนวนมาก ทำให้คนในบังคับอังกฤษภายในจังหวัดลำปาง เข้ามาทำการค้าไม้สักจำนวนมาก กลุ่มไทใหญ่เป็นหนึ่งในบรรดาคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาในจังหวัดลำปาง โดยมีหลักฐานว่าได้สร้างวัดพม่าขึ้นในจังหวัดลำปาง ทั้งหมด 9 วัด ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2435-2452 สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) (โชติมา จตุรงค์, 2550, น. 50)

ประวัติความเป็นมาของวัดพระเจติยชาวล้างมีอยู่สองส่วน ดังนี้ *ตำนานของวัด*กล่าวว่า หลังจากที่ยอดสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วประมาณ 500 ปี พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในชมพูทวีป และได้แพร่หลายออกไปยังนานาประเทศ อันเป็นผลมาจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งพระโมคคัลลีบุตรและพระติสสะเถระเป็นประธานได้จัดส่งพระอรียสงฆ์สาวกออกเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนาในต่างแดนเป็นครั้งแรก ในกาลนั้นพระอรหันต์เถระเจ้า 2 รูป ไม่ปรากฏนามได้จาริกมาถึงบริเวณสถานที่แห่งนี้ เห็นว่าเป็นที่สงบเงียบเหมาะที่จะบำเพ็ญสมณธรรม จึงได้เอาเป็นที่พำนักอาศัยและอบรมศีลธรรม สั่งสอน แนะนำพระพุทธบริษัทในละแวกนั้น จนเป็นที่เลื่อมใสในสพระธรรมอย่างกว้างขวางในการครั้งนั้นได้มีเจ้าพระยามิลินทร์ เป็นเจ้าผู้ครองนครแห่งหนึ่งและมีอำนาจในสมัยนั้น ได้มีความเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระอรหันต์เป็นอย่างยิ่งจนได้รับเป็นผู้อุปฐากด้วยศรัทธาแรงกล้า พระเจ้ามิลินทร์มีความประสงค์จะทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไปในอนาคต จึงคิดสร้างถาวรวัตถุขึ้นในสถานที่แห่งนี้

จึงได้เชิญพระเกศาธาตุ จำนวน 20 เส้น มาบรรจุในผอบทองคำ และประดิษฐานในหลุม เพื่อให้ช่างก่อสร้างเจดีย์ครอบไว้ จำนวน 20 องค์

ส่วนตำนานพื้นเมืองกล่าวว่า มีการขุดพบฐานเจดีย์และวิหารหลังเล็ก ต่อมาปี พ.ศ. 2464 ได้มีพระภิกษุชาวพม่าชื่อ อุชยันตะ ซึ่งเล่าเรียนจบพระไตรปิฎกจากเมืองมัณฑเลย์ประเทศพม่า ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์พม่าให้มาทำการสอน-สอบบาลีและพระไตรปิฎกให้กับพระภิกษุสงฆ์ชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในเมืองนคร ในการมาครั้งนี้ท่านได้คัดลอกหรือเอาประวัติของวัดเจดีย์ขาวจากประเทศพม่าติดมาด้วย จึงเอาประวัติดังกล่าวมาอ่านให้ชาวพม่าที่ล้าปางได้ฟัง จึงพากันแผ้วถางและปฏิสังขรณ์เจดีย์ โดยในครั้งนั้นได้มีการค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน พระคงบรรจุในไห 1 ไห เป็นต้น โดยใช้เวลาในการบูรณะราว 3 ปี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 3, 2542, น. 1593-1595)

ภายในวัดพระเจดีย์ขาวหลังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปแสนแห้วทองคำ เป็นพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์ ที่มีการสร้างโดยการตอกหมุดตรึงองค์พระ เป็นการเคาะขึ้นรูปทั้งองค์ แบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ มาสวมต่อกัน เป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยเชียงแสน ลักษณะที่สำคัญ คือ มีใบลานทองคำ ซึ่งจารึกบทคาถาเป็นอักขระพื้นเมืองขดรวมกันอยู่ที่หัวใจและปอด และเป็นพระพุทธรูปทองคำองค์แรก ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุแห่งชาติ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง, 2542, น. 69)

ส่วนโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว คือ เจดีย์แบบพม่า 20 องค์ เป็นเจดีย์แบบล้านนาผสมพม่า ด้านหน้าพระเจดีย์ทำเป็นซุ้ม มีพระพุทธรูปประดิษฐานข้างใน เจดีย์ทั้ง 20 องค์ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 41 ลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2523 (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 3, 2542, น. 1595)

นอกจากนั้น ภายในบริเวณวัด ยังได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อจัดเก็บโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ วัตถุทางศาสนา เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันการจัดแสดงและการจัดเก็บโบราณวัตถุยังไม่เป็นระบบ และการดูแลรักษาที่ไม่เหมาะสม โดยภายในพิพิธภัณฑ์ได้จัดการแสดงออกเป็น 2 ชั้น โดยชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ปัญหาที่พบ คือ การจัดเก็บและแสดงวัตถุยังไม่เป็นระบบ เช่น การให้เรื่องราวความรู้เกี่ยวกับวัตถุ หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดงยังไม่มีและขาดคำบรรยายอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้น การจัดแสดงวัตถุยังขาดความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน การลำดับเรื่องราวยังสลับไปมา ทำให้ผู้ชมขาดความเชื่อมโยงและต่อเนื่อง และการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุชิ้นสำคัญเพื่อออกแสดง อันจะทำให้เป็นจุดเด่นและเกิดความประทับใจแก่ผู้ชม เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อให้การจัดแสดงวัตถุเป็นไปตามหลักการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ การสงวนรักษาและเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ ผู้ท้าววิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ และศึกษาเพื่อหารูปแบบในการจัดแสดง อันจะนำไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง จังหวัดลำปาง
- 2.2 ศึกษาและนำเสนอรูปแบบการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง จังหวัดลำปาง เพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์

3. ขอบเขตของการวิจัย

- 3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวกับโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง รวมถึงวิธีการจัดการและรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง จังหวัดลำปาง
- 3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ สํารวจและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง จังหวัดลำปาง
- 3.3 ประเด็นที่ศึกษา มีดังนี้
 - 3.3.1 ศึกษาหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง
 - 3.3.2 ศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง
 - 3.3.3 ศึกษาปริมาณและประเภทของโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
 - 3.3.4 ศึกษารูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับการศึกษาคั้งนี้
 - 3.3.5 หารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์ชวหลัง เพื่อการจัดแสดง อันจะนำไปสู่การเรียนรู้และการอนุรักษ์ต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 กำหนดกรอบแนวคิด การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดทั้งหมด 3 แนวคิด คือ แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แนวคิดการอนุรักษ์ และแนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ แต่แนวคิดหลักที่ใช้ คือ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการตั้งแต่ต้นจนจบ ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกและระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้

4.2 การทบทวนวรรณกรรม วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม โดยจะขอสรุปเฉพาะประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

4.2.1 หลักการและรูปแบบการจัดการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ความสำคัญของการจัดการพิพิธภัณฑ์ สายันต์ ไพรชาญจิตร์ (2547) ได้อธิบายความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า เป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่มีแบบแผนการสร้างเป็นมาตรฐานเดียวกันเหมือนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ชุมชนหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงเป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการ (Means) ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมให้ผู้คนในท้องถิ่น ชาวบ้าน สมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การศึกษาวิจัย การสำรวจค้นหาทำแผนที่และทะเบียนทรัพยากรทางโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่พบ การวางแผนการ จัดการ การอนุรักษ์/บริรักษ์ การสงวนและการบูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์/นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน ความเสียสละ ความเอื้ออาทรเกื้อกูลแก่กันและกันในหมู่สมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของคนในชุมชนให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นและยอมรับ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่ามีศักดิ์ศรีและประการสำคัญที่สุดก็คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองทุก ๆ มิติได้อีกทางหนึ่ง

4.2.2 การหารูปแบบในการจัดการเพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ จากงานศึกษาของวิไลวรรณ อยู่ทองจุ้ย (2553) ซึ่งเป็นการศึกษาหารูปแบบการจัดการคลังโบราณวัตถุทางโบราณคดีพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบว่า โบราณวัตถุมีปริมาณมากและหลากหลายประเภท รูปแบบ

และแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับคลังโบราณวัตถุทางโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ควรเป็นรูปแบบเพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ โดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) พื้นที่ส่วนการเรียนรู้ เป็นส่วนของการจัดนิทรรศการ จัดแสดงโบราณวัตถุ และจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ 2) พื้นที่ส่วนของการอนุรักษ์ เป็นส่วนสำหรับการอนุรักษ์และให้ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์โบราณวัตถุ และ 3) พื้นที่ส่วนคลังโบราณวัตถุ (คลังปิด) สำหรับเป็นพื้นที่หรือห้องในการจัดเก็บโบราณวัตถุ โดยรูปแบบและแนวทางของการจัดการคลังโบราณวัตถุข้างต้น เป็นรูปแบบการจัดการที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับแนวทางนโยบาย เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน พิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุอย่างแท้จริง

4.2.3 รูปแบบของการจัดแสดงตามพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ในประเทศไทย ในปัจจุบันมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑสถานของเอกชนและของหน่วยงานอยู่มากกว่า 1,365 แห่ง (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2557) โดยมีพิพิธภัณฑสถานที่มีการจัดแสดงเกี่ยวกับวิถีชีวิตท้องถิ่นและภูมิปัญญามากถึง 512 แห่ง พิพิธภัณฑสถาน 208 แห่ง เป็นต้น พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเหล่านี้ต่างมีการจัดแสดงและรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยคำนึงถึงวัตถุที่มีอยู่เป็นหลัก ดังนั้นการจัดแสดงจึงมีความหลากหลาย แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งจะมีรูปแบบในการจัดแสดงที่เป็นรูปแบบสากล และเน้นวัตถุที่แสดงถึงความเป็นชาติโดยรวม

4.3 การวิจัยนี้เป็นการศึกษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑสถานเขलगคนคร วัดพระเจดีย์ ขาวหล่ง จังหวัดลำปาง จึงมีขั้นตอนดังนี้ นำวัตถุทุกชิ้น (ยกเว้นตู้กระจกด้านหลังหลวงพ่อเกษม เขมโก ในชั้นสอง ซึ่งทางวัดไม่อนุญาต) มาวิเคราะห์ แยกแยะ (Identify) กล่าวคือ นำมาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ เป็นวัตถุอะไร สมัยใด สภาพ ขนาด ประวัติความเป็นมา หลังจากนั้น นำวัตถุพิพิธภัณฑสถานทั้งหมด มาจัดกลุ่ม (Clarify) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดวางและรูปแบบในการจัดวางใหม่

4.4 ในส่วนของการศึกษาและนำเสนอรูปแบบการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานเขलगคนคร วัดพระเจดีย์ขาวหล่ง จังหวัดลำปาง เพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ กระทำโดยนำวัตถุทั้งหมด ที่จัดกลุ่มแล้ว มาจัดลำดับตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงวัตถุที่มีอยู่เป็นหลัก ดังนั้นการจัดแสดงจึงมีความหลากหลาย และยืดหยุ่นไปตามวัตถุที่มี

5. ประโยชน์ของการวิจัย

5.1 งานวิจัยเมื่อสำเร็จแล้ว สามารถเป็นแนวทางในการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑสถานบ้านอื่น ๆ ได้

5.2 บทความวิจัย สามารถนำไปเผยแพร่ในวารสารที่มีในฐานข้อมูลระดับชาติ เพื่อให้นักวิจัยคนอื่น ๆ นำไปพัฒนาหรือศึกษาในเชิงเปรียบเทียบได้

6. ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวัดพระเจดีย์ขาวหลัง กำเนิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2512 โดยการรวบรวมโบราณวัตถุและข้าวของเครื่องใช้ที่ได้รับการบริจาคจากชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งในขณะนั้นได้รับการเก็บรักษาดูแลโดยพระราชจินดานายก เจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้าอาวาสพระเจดีย์ขาวหลัง ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูสิริเจติยาภิบาล (คำอ้าย สิริธมโม) ได้ใช้อาคารศาลาสวดมนต์ ศีลคณธวัชโสภณธรรม (กุฏิเจ้าอาวาสในปัจจุบัน) เป็นสถานที่ในการเก็บรักษาและจัดแสดง

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2536 ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางในขณะนั้น ได้มีมติเห็นชอบให้มีการจัดสร้างงบประมาณพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2536 นำมาพัฒนาและก่อสร้างอาคารจัดแสดงโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งในขณะนั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รูปแบบอาคารที่ก่อสร้างนั้นเป็นอาคารก่อสร้างใหม่เป็นอาคาร 2 ชั้น ก่อสร้างโดยวัสดุคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้เป็นอาคารทดแทนอาคารหลังเดิมที่เป็นอาคารไม้ เมื่อทำการก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้วได้มีการขนย้ายโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เข้ามาจัดแสดงในอาคาร ซึ่งในขณะนั้นพระครูไพจิตเมตตยาทร ได้เข้ามารับช่วงต่อในการดูแลพิพิธภัณฑสถานพระราชจินดานายก เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้เกิดกรณีการแอบลักลอบขโมยพระพุทธรูปสำคัญภายในวัด หลังจากทีวัดได้ติดตามจับผู้กระทำความผิดและได้รับพระพุทธรูปคืนแล้ว จึงได้ทำการเปลี่ยนประตู จากเดิมที่เป็นประตูเส้มนั้น ได้มีการใช้ประตูเหล็กที่ต้องเปิดจากด้านในเป็นประตูหลัก สำหรับใช้ในการเปิดปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานเพื่อป้องกันการแอบเข้ามาลักขโมยโบราณวัตถุอีก

ในปี พ.ศ. 2556 จึงได้มีการจัดระบบและเพิ่มเติมการจัดระบบรักษาความปลอดภัย โดยใช้ระบบกล้องวงจรปิดเข้ามามีบทบาทในการป้องกันอีกชั้นหนึ่ง ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานทั้งหมดอยู่ในการดูแลของพระครูไพจิตเมตตยาทร โดยค่าใช้จ่ายทั้งหมดนั้นวัดเป็นผู้ดูแลและบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากญาติโยม ด้วยการที่ไม่ได้มีทุนสนับสนุนจำนวนมากพอที่จะจัดจ้างผู้มีความรู้โดยตรงมาดูแลพิพิธภัณฑสถานอย่างจริงจัง (พระครูไพจิตเมตตยาทร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 กันยายน 2557)

6.1 ความรู้เกี่ยวกับวัตถุพิพิธภัณฑสถาน วัตถุทั้งหมดที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจากการบริจาคของชาวบ้าน เช่น เลขทะเบียนวัตถุ : 0002 ชื่อวัตถุ : ตลับเงิน พระน้อยอิน ศรีจำปา บริจาคเมื่อ 23 พ.ย. 2529 (เคยทำทะเบียนเลขที่ ลป/0400171) ในบางชิ้นไม่สามารถค้นหาที่มาได้ เนื่องจากไม่ได้มีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ และบางชิ้นเป็นของที่ทำจำลองขึ้นมา เช่น เลขทะเบียนวัตถุ : 0447 ชื่อวัตถุ : พระสิบสอง วัสดุ : ดินเผา ส่วนอายุสมัย : ไม่สามารถระบุได้ เนื่องจากเป็นของที่ทำเลียนแบบขึ้นมา จึงศึกษาได้เพียงนำมาจัดกลุ่มและศึกษาทางประติมานวิทยาเพียงเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ วัตถุ และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ในพิพิธภัณฑ์เขลางคนคร มีปริมาณมากและหลากหลายประเภท โดยสามารถแบ่งออกได้ 15 ประเภท คือ ประเภทพระพิมพ์ ประเภทพระพุทธรูป ประเภทพระเกจิ ประเภทเหรียญรัชกาล ประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผา ประเภทประติมากรรมขนาดเล็ก ประเภทเครื่องประกอบสถาปัตยกรรมและอื่น ๆ ประเภทกระดูกสัตว์และอื่น ๆ ประเภทอัญมณีและหินมีค่า ประเภทเครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประเภทวัตถุและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ประเภทเครื่องรางของขลัง ประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา ประเภทอาวุธ และประเภทอื่น ๆ

สัดส่วนของปริมาณวัตถุที่มีจำนวนมากที่สุด คือ จำนวนพระพิมพ์ ทั้งชนิดดินเผา โลหะ ผง และปูนปั้น รวมทั้งสิ้น 831 องค์ อันดับสองรองลงมา คือ พระเกจิ ทั้งชนิดโลหะ (หล่อ) เหรียญ และผง รวมทั้งสิ้น 479 องค์ และอันดับสาม คือ วัตถุและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันมีทั้งสิ้น 454 ชิ้น และมีความหลากหลายของรูปแบบมากที่สุด ปริมาณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานเขลางคนคร รวมทั้งสิ้น 2,958 ชิ้น (ทั้งนี้ไม่รวมในห้องกระจก ชั้นสอง เบื้องหลังรูปปั้นหลวงพ่อกษม เขมโก ซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปทำทะเบียนและจัดแสดงใหม่)

6.2 กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ รูปแบบการจัดวางวัตถุในพิพิธภัณฑ์เขลางคนคร วัดพระเจดีย์ขาวหลัง และแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์เขลางคนคร วัดพระเจดีย์ขาวหลัง และการจัดนิทรรศการ

โดยพิพิธภัณฑ์เขลางคนครนี้ เป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั่ว ๆ ไป ที่เป็นแหล่งรวบรวมและจัดแสดงทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จำนวนมากที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ หรืออาจเป็นคนในชุมชนหรือศรัทธาจากที่อื่น ๆ นำสิ่งของเหล่านั้นมามอบให้ ซึ่งอาจจะเป็นโบราณวัตถุจากแห่งอื่น ๆ หรือ สิ่งของที่ไม่ได้เกี่ยวกับชุมชนนั้น ๆ เลย เช่น เลขทะเบียนวัตถุ : 0335 ชื่อวัตถุ : ขวานหิน อายุสมัย : ก่อนประวัติศาสตร์ วัสดุ : หินอ่อน ลักษณะ : เป็นขวานหิน มีปาก ขนาดเล็ก โดยมีประวัติที่มา คือ ขุดได้ที่ถ้ำ อ.ชัยบาดาล จ.ลพบุรี อายุมากกว่า 5 แสนปี ถวายโดย ร.ต.ต.เมธี ดอกฝั่ง นางสมณี ดอกฝั่ง นางสาวจุฑามาศ ดอกฝั่ง และนายเดชาวุฒิ ดอกฝั่ง ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ ไม่สามารถสืบย้อนได้ว่าจริงเท็จอย่างไร ดังนั้น รูปแบบในการจัดการโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ จึงต้องอาศัยกระบวนการในการดำเนินงาน ดังนี้

6.2.1 การทำทะเบียนวัตถุและโบราณวัตถุ มีความสำคัญหลายประการ เช่น เพื่อควบคุมจำนวนวัตถุให้เก็บรักษาอย่างมีระเบียบและสะดวกในการตรวจสอบจำนวน เพื่อจัดทำเอกสารสำคัญ ประวัติเรื่องราวของวัตถุแต่ละชิ้นไว้เป็นหลักฐาน ทำให้ทราบที่มา ประวัติ จำนวนของวัตถุทุกชิ้นในการเข้ามาหรือออกไป รวมทั้งประวัติการเคลื่อนย้ายใด ๆ เป็นหลักฐานเครื่องมือป้องกันวัตถุที่รวบรวมเก็บรักษาไว้

ไม่ให้สูญหาย เป็นต้น นอกจากนั้นยังอธิบายให้เห็นถึงการวิเคราะห์วัตถุที่รับมา การลงทะเบียน การทำบัญชี การวัดขนาดวัตถุ รวมถึงการทำหมายเลขทะเบียนบนวัตถุอีกด้วย นอกจากนั้น หากมีวัตถุที่ไม่ได้จัดแสดงได้อธิบายถึงวิธีการจัดเก็บโดยแยกออกเป็นหมวดหมู่ ดังนี้ การเก็บตามประเภทวัตถุ การเก็บตามยุคสมัย และการเก็บวัตถุมีค่า ซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่ต้องใช้ความระมัดระวังและวิธีการที่ต้องการความรัดกุมและระเบียบอย่างชัดเจน (กรมศิลปากร, 2550, น. 25)

ดังนั้น การดำเนินงานอันดับแรกของงานวิจัยนี้ คือ การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ โดยจะมีแบบฟอร์มในการกรอกทั้งประวัติ ที่มา ลักษณะทางกายภาพ และการกำหนดอายุสมัย เป็นต้น เพื่อให้เกิดการควบคุมและมีระเบียบ สามารถตรวจสอบได้ในภายหลัง

6.2.2 รูปแบบการจัดแสดง หลักในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานโดยทั่วไป คือ เน้นความสำคัญที่เรื่องราวของวัตถุ โดยใช้สื่อต่าง ๆ เข้ามาช่วยทำให้เรื่องราวที่จัดแสดงมีความสมบูรณ์ที่สุด เช่น คำบรรยายแผนที่ โดยทางพิพิธภัณฑ์เขาสงกนครแห่งนี้ ผู้วิจัยได้ทำคำอธิบายในวัตถุบางชิ้นที่สำคัญเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ที่มาเยี่ยมชม สามารถรับรู้ถึงความสำคัญของวัตถุชิ้นนั้น ๆ ได้มากขึ้น อีกแนวทางที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ คือ การจัดแสดงวัตถุจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เป็นเรื่องราวขั้นตอนตามลำดับ จัดกลุ่มวัตถุที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันใกล้เคียงกันและสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ไม่เน้นเรื่องของการกำหนดอายุมาเป็นตัวแบ่ง เนื่องจากวัตถุและโบราณวัตถุที่มีความหลากหลายและบางชิ้นไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้หรือบางชิ้นเป็นการสร้างเลียนแบบของเก่า ดังนั้นการจัดแสดงวัตถุที่เหมาะสมสำหรับที่นี่มากที่สุด คือ การจัดแสดงตามประเภทหรือกลุ่มของวัตถุ

ยกตัวอย่าง เช่น ประเภทพระพิมพ์และพระพุทธรูป และพระเกจิ ส่วนใหญ่พระพิมพ์ที่พบมีทั้งที่มีความเก่าแก่และมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี บางส่วนเป็นการทำเลียนแบบของเก่าขึ้นมา นอกจากนั้นเป็นพระเกจิที่มีชื่อเสียง โดยผู้วิจัยได้จัดแยกกลุ่มเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและสะดวกในการนำไปจัดแสดงภายหลัง จึงเริ่มต้นด้วยการจัดกลุ่มพระพิมพ์ตามวัสดุ หลังจากนั้นจึงนำมาจัดกลุ่มย่อยตามรูปในประติมานวิทยา หมายถึงลักษณะทางกายภาพของพระพิมพ์นั้น ๆ รวมถึงอาจแยกกลุ่มตามยุคสมัยด้วย แต่เนื่องจากพระพิมพ์ที่ปรากฏนั้นมีทั้งของโบราณและของเลียนแบบ ดังนั้น โดยส่วนใหญ่จึงจัดกลุ่มแยกตามวัสดุและลักษณะทางประติมานวิทยาเป็นหลัก โดยจะใช้หลักการนี้ในการจัดทั้งกลุ่มพระพิมพ์ กลุ่มพระพุทธรูป และกลุ่มพระเกจิ เป็นต้น

6.2.3 สิ่งที่สำคัญที่สุดในการจัดแสดงวัตถุ คือ การให้ความปลอดภัยแก่วัตถุ ในการจัดแสดงจะต้องคำนึงถึงว่า วิธีการจัดแสดงจะทำให้วัตถุแสดงเสียหายหรือไม่ และปลอดภัยต่อการโจรกรรมหรือไม่ ซึ่งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เคยถูกโจรกรรมพระพุทธรูปมาแล้ว แต่สามารถตามกลับมาได้ทันท่วงที เป็นสาเหตุให้พระครูไพจิตเมตตยาหาร (พระสงฆ์ผู้ดูแลและรับผิดชอบในการดูแลพิพิธภัณฑ์) ได้เปลี่ยนประตูไม้เป็น

ประตูล็อกและเพิ่มระบบความปลอดภัยโดยการติดกล้องวงจรปิด ซึ่งหลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปตรวจสอบดูระบบความปลอดภัยแล้ว พบกล้องชำรุดและภาพไม่ชัด จึงได้ปรึกษาท่านพระครูฯ โดยมีการเพิ่มกล้องอีกหลายจุดและเปลี่ยนกล้องตัวที่ชำรุด เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและรัดกุมมากยิ่งขึ้น

6.2.4 การประเมินคุณค่าว่าอะไรเป็นขึ้นพิเศษ จากการศึกษาวัตถุทุกชิ้นในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า โบราณวัตถุที่เชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องกับวัดพระเจดีย์ขาวหลังแห่งนี้ คือ การขุดพบพระคงแดงในเจดีย์องค์หนึ่ง ตามประวัติระบุว่า พบพระคงจำนวน 4 บาท ในคราวบูรณะวัด เมื่อปี พ.ศ. 2461 พระใบฎีกาคำอ้าย สิริธมโม เจ้าอาวาสนำมาจากคุนทองอยู่ เกตุวงศ์ บ้านหนอง วัดพระเจ้าทันใจ เมื่อนำมาทำทะเบียน จึงกำหนดเลขทะเบียนวัตถุ : 0445 ชื่อวัตถุ : พระคงแดง อายุสมัย : ศิลปะทวารวดี สมัยทวารวดี วัสดุ : ดินเผา เมื่อศึกษาลักษณะทางประวัติศาสตร์ จึงอธิบายได้ว่า เป็นพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชร เห็นฝ่าพระบาททั้งสองข้าง ปางมารวิชัยประทับบนฐานบัวคว่ำบัวหงายภายใต้ปรกโพธิ์ ลักษณะองค์พระอวบอ้วน พระเศียรเกือบไม่แสดงพระเกตุมาลา การครองจีวรบางแนบพระองค์แบบห่มคลุม พระพิมพ์องค์นี้ ฐานบัว พระเกตุมาลาและปรกโพธิ์ค่อนข้างเลือน

ดังนั้น จากประวัติการค้นพบในพื้นที่ได้ฐานเจดีย์ แม้จะไม่ใช่การขุดค้นอย่างเป็นระบบทางโบราณคดี แต่อย่างน้อย ได้แสดงถึงความเกี่ยวพันกับพื้นที่และเกี่ยวข้องกับการบูรณะวัดตามรายละเอียดข้างต้น

ส่วนอีกชิ้น คือ กลุ่มพระพุทธรูปเงิน เลขทะเบียนวัตถุ : 0480 ชื่อวัตถุ : พระพุทธรูปเงิน อายุสมัย : สมัยอยุธยา วัสดุ : ดินเผาบุด้วยเงิน ลักษณะ : พระพุทธรูปเงินนี้มีลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระขนงต่อกันคล้ายรูปปีกกา พระนลาฏกว้าง มีขอบไรศก รัศมีหักหายไป (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปเปลว) องค์พระครองจีวรเฉียง ชายจีวรเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดตรง ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย องค์พระประทับนั่งบนฐานบัว พระพุทธรูปเงินนี้ ส่วนใหญ่ทำขึ้นในสมัยอยุธยาและต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีประวัติที่มาคือ นายนคร-นางนิสาร์ตน์ คงแพ 10/4 ถ.สุริยงค์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ถวายเข้าพิพิธภัณฑ์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2539

จากประวัติแม้จะไม่เกี่ยวข้องกันกับวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ไม่ได้จากการพบในพื้นที่หรือการขุดค้นทางโบราณคดี แต่เป็นโบราณวัตถุที่สำคัญ แสดงถึงตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่ที่มักจะได้วัตถุมาจากการถวายหรือบริจาค แม้จะไม่เกี่ยวกับพื้นที่เลยก็ตาม

ภาพที่ 1 พระคงแดง
(โคมสี มีรักดี, ประเทศไทย, 2558)

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปบุเงิน สมัยอยุธยา
(โคมสี มีรักดี, ประเทศไทย, 2558)

6.2.5 การทำป้ายและการจัดนิทรรศการถาวร การจัดนิทรรศการถาวรเป็นพื้นที่ที่ทำให้เป็นการเรียนรู้ นั้น แรกเริ่มผู้วิจัยได้ทำแผ่นพับเพื่อใช้แจกสำหรับผู้เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ลำดับถัดมาได้จัดนิทรรศการถาวร โดยจัดทำตู้แสดงโบราณวัตถุชิ้นสำคัญทั้งหมด 5 ตู้ด้วยกัน พร้อมป้ายไว้นิเทศขนาดใหญ่ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเพื่อให้เกิดความน่าสนใจในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

นอกจากนั้น ยังได้จัดทำป้ายเพื่ออธิบายวัตถุ หรือโบราณวัตถุแต่ละชิ้นที่สำคัญเพิ่มเติมอีกด้วย เนื่องจากว่าพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มักจะมีการเรียนใกล้เคียงพาเด็กนักเรียนมาเรียนรู้หรือถูกมอบหมายงานจากคุณครู เพื่อมาหาข้อมูลประกอบรายงาน จากการสังเกตในช่วงเวลาที่ลงพื้นที่ในการทำวิจัยและเก็บข้อมูลทะเบียนพบว่า เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีผู้สนใจเยี่ยมชม ทั้งคนไทยทุกช่วงวัย และทั่วประเทศ รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น คนจีนและฝรั่ง เป็นต้น ทางวัดฯ อาจจะต้องทำแผ่นพับเป็นภาษาอื่น ๆ นอกจากภาษาไทยเพิ่มเติม เช่น ภาษาอังกฤษหรือภาษาจีน เป็นต้น

7. การสรุปผลและการอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า วัตถุและโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ สามารถแบ่งออกได้ 15 ประเภท คือ 1) ประเภทพระพิมพ์ 2) ประเภทพระพุทธรูป 3) ประเภทพระเกจิ 4) ประเภทเหรียญรัชกาล 5) ประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผา 6) ประเภทประติมากรรมขนาดเล็ก 7) ประเภทเครื่องประกอบสถาปัตยกรรม และอื่น ๆ 8) ประเภทกระดูกสัตว์และอื่น ๆ 9) ประเภทอัฐมณีนีและหินมีค่า 10) ประเภทเครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ 11) ประเภทวัตถุและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 12) ประเภทเครื่องรางของขลัง 13) ประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา 14) ประเภทอาวุธ และ 15) ประเภทอื่น ๆ

รูปแบบการจัดวางวัตถุพิพิธภัณฑ์ในพิพิธภัณฑ์เขลาคนคร จัดแสดงตามประเภทของวัตถุ ดังรายละเอียดของประเภทข้างต้น เช่น ประเภทพระพิมพ์ พระพุทธรูป และพระเกจิ ส่วนใหญ่พระพิมพ์ที่พบมีทั้งที่มีความเก่าแก่และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี บางส่วนเป็นการทำเลียนแบบ

ของเก่าขึ้นมา นอกจากนั้นเป็นพระเกจิที่มีชื่อเสียง โดยผู้วิจัยได้จัดแยกกลุ่มเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ และสะดวกในการนำไปจัดแสดงภายหลัง

เริ่มต้นด้วยการจัดกลุ่มพระพิมพ์ตามวัสดุ หลังจากนั้นจึงนำมาจัดกลุ่มย่อยตามรูปตามในประติมานวิทยา หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของพระพิมพ์นั้น ๆ รวมถึงอาจแยกกลุ่มตามยุคสมัยด้วย แต่เนื่องจากพระพิมพ์ที่ปรากฏนั้นมีทั้งของโบราณและของเลียนแบบ ดังนั้น โดยส่วนใหญ่จึงจัดกลุ่มแยกตามวัสดุ และลักษณะทางประติมานวิทยาเป็นหลัก โดยจะใช้หลักการนี้ในการจัดทั้งกลุ่มพระพิมพ์ กลุ่มพระพุทธรูป และกลุ่มพระเกจิ

ประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผา ในกลุ่มนี้จัดแบ่งตามประเภท วัสดุ และการแบ่งยุค โดยใช้แหล่งผลิตเป็นหลัก เป็นต้น

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลและประเภทของโบราณวัตถุและวัตถุ (โชมสกี มีภักดี, ประเทศไทย, 2558)

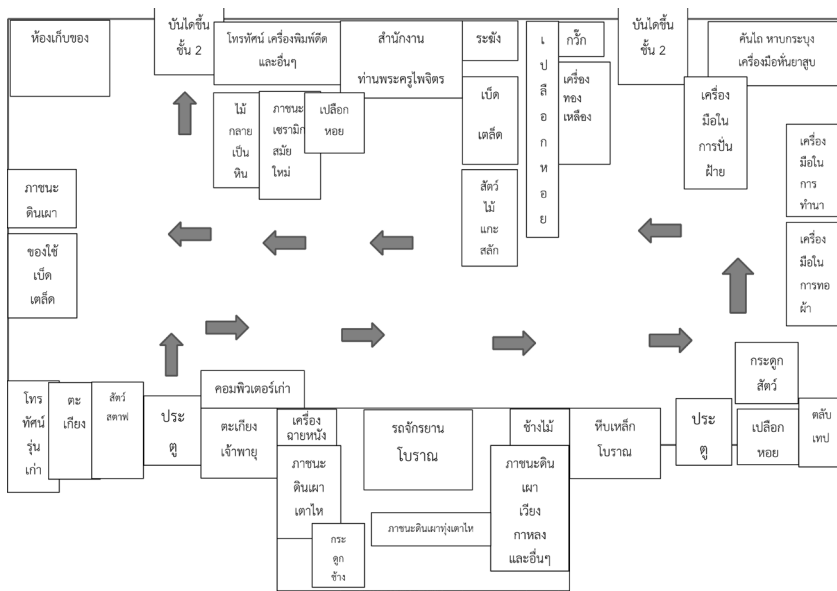
ประเภทโบราณวัตถุและวัตถุ	จำนวน/ชิ้น
1. พระพิมพ์	831
2. พระพุทธรูป	261
3. พระเกจิ	479
4. เหยือกชาม	44
5. ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา	429
6. ประติมากรรมขนาดเล็ก	47
7. เครื่องประกอบสถาปัตยกรรมและอื่น ๆ	53
8. กระดุกสัตว์และอื่น ๆ	52
9. อัญมณีและหินมีค่า	68
10. เครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์	20
11. วัตถุและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน	454
12. เครื่องรางของขลัง	114
13. เครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องในพระพุทธศาสนา	58
14. อาวุธ	36
15. อื่น ๆ	10
รวม	2,958

ดังนั้น รูปแบบและแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับวัตถุภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระเจดีย์ ขาวหลัง ควรเป็นรูปแบบเพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัด และเป็นกระบวนการในการดำเนินงานขั้นต้น จึงจัดพื้นที่เป็นพื้นที่ส่วนการเรียนรู้ เป็นส่วนของการจัดนิทรรศการถาวร ซึ่งเป็นการจัดแสดงวัตถุชิ้นเด่นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งนี้และจัดแสดงโบราณวัตถุและวัตถุเดิมพื้นที่ในส่วนของการอนุรักษ์ควรจะเป็นการดำเนินงานในภายหลัง เนื่องจากระยะเวลาและทุนในการทำวิจัยเสร็จสิ้น แต่ทั้งนี้ ในช่วงที่ทำทะเบียน ผู้วิจัยได้ทำการอนุรักษ์และทำความสะอาดแล้วในเบื้องต้น เพื่อพยายามคงสภาพและรักษาวัตถุและโบราณวัตถุให้คงสภาพเดิมมากที่สุด

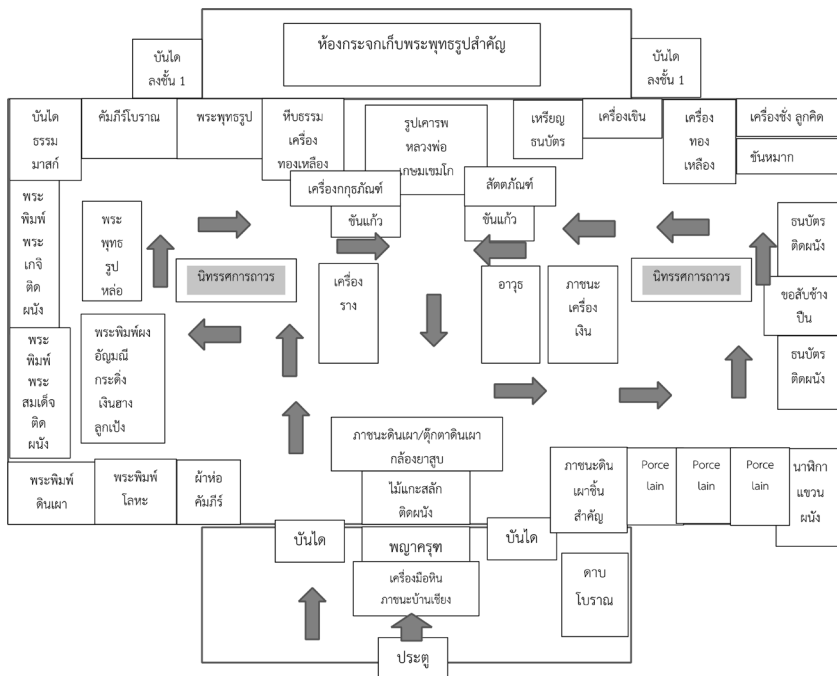
รูปแบบในการจัดแสดงจึงต้องอาศัยการจัดตามประเภทและวัตถุเป็นหลัก นอกจากนั้น บางครั้งการจัดวางต้องอาศัยความยืดหยุ่น อาจต้องมีการกระจายวัตถุเพื่อความเหมาะสมของพื้นที่ และความจำกัดของพื้นที่ในการจัดแสดงด้วย เช่น ดาบโบราณ จัดแสดงทั้งทางเข้าด้านหน้า ชั้นสอง และปีกขวา ด้านในหรือภาชนะดินเผา ต้องจัดแสดงทั้งบริเวณชั้น 1 และ ชั้น 2 เป็นต้น

ปัญหาหลักที่สำคัญ คือ พื้นที่ในการจัดแสดง และความหลากหลายของวัตถุ เนื่องจากว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานที่เป็นของชุมชน ดังนั้น ผู้มีจิตศรัทธาจึงนำสิ่งของมาบริจาคหรืออุทิศถวายแต่มีจำนวนมาก และความหลากหลายนี้เองที่เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงในการจัดวางที่สุด ในทางตรงข้ามกัน ความหลากหลายนี้เองที่เป็นเสน่ห์ในตัวของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ เนื่องจากของที่นำมาจัดวางได้แสดงให้เห็นถึงชีวิต วิถีชีวิต ความเชื่อ ความงาม และภูมิปัญญาของผู้คนและชุมชนแห่งนี้

แต่อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑสถานบ้านหรือพิพิธภัณฑสถานวัด ต่างก็มีเสน่ห์ความน่าสนใจแตกต่างกันไป สำหรับพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ อาจจะมีปัญหาในอนาคตในเรื่องของพื้นที่ที่คับแคบมากขึ้น ของที่นำมาจัดแสดงมีมากขึ้น ดังนั้น ทางวัดฯ อาจจำเป็นต้องพิจารณาในการหาพื้นที่ หรือขยายพื้นที่เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสวยงามในอนาคตต่อไป

ภาพที่ 3 อาคารพิพิธภัณฑ์ หลังจากการจัดวางใหม่ ชั้น 1
(โฆเมสึ มีรักดี, ประเทศไทย, 2558)

ภาพที่ 4 อาคารพิพิธภัณฑ์ หลังจากการจัดวางใหม่ ชั้น 2
(โฆเมสึ มีรักดี, ประเทศไทย, 2558)

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 หากมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับพิพิธภัณฑ์วัดในที่อื่น ๆ น่าจะสามารถนำมาทำเป็นรูปแบบคู่มือการจัดการแสดงวัตถุที่เหมาะสมให้กับทางวัดได้

8.2 หากสามารถแยกแยะวัตถุที่เป็นโบราณวัตถุกับวัตถุที่ทำจำลองขึ้น จะทำให้งานวิจัยมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากเวลาในการทำวิจัยที่จำกัด ผู้วิจัยจึงไม่สามารถทำได้ภายในเวลาที่กำหนดของเจ้าของทุน

8.3 ทางวัดพระเจดีย์หลวงหลังและพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร ควรทำกิจกรรมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น อาจมีกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย หรือสนับสนุนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน นอกเหนือไปจากการบริจาคของหรือถวายของเพื่อผลแห่งการนิพพาน

9. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2557 และขอขอบพระคุณพิพิธภัณฑ์เขलगคนคร วัดพระเจดีย์หลวงหลัง ที่ได้อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลและศึกษาในครั้งนี้

10. รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2550). *คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคฟอรัม.
- โชติมา จตุรวงศ์. (2550). ว่าที่วัดพม่าในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง ส่วนที่ 3. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมไทย*, 5, 45-65.
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง. (2542). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- วิไลวรรณ อยู่ทองจ้อย. (2553). *การศึกษาหารูปแบบการจัดการคลังโบราณวัตถุทางโบราณคดีพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2557, พฤศจิกายน 12). *ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)*. สืบค้นเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/index.php>
- สาธิต ไพรชาญจิตร์. (2547). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โครงการโบราณคดีชุมชน ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 3. (2542). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.